

Visszaható igék

Hermészkedni valami olyasmit jelent az igelakból kiindulva, mint mondjuk *kertészkedni* vagy *méhészkedni*. Esetleg valamire *merészkedni*. Vagy csupán *reménykedni*.

Visszaható, vagy tágabb rendszerezésben tárgyatlan ige mindenestre, és ez az igefajta definíciója szerint olyan cselekvést fejez ki, amikor a cselekvő alany művel, sőt kiművel valamit, aktív tehát, de ugyanakkor részesül valamiféle történésben, medialításban: a „művelésben” nemcsak önmaga cselekvése, hanem a történés folyamata is visszahat rá. Akik valaha részt vettek a Hermészkedő vetélkedőin vagy a Hermész táborokban (az első ilyenre 1995-ben került sor), azok tudják, hogy a visszahatás definíciója ilyen árnyalt jelentésértelmezést feltételez.

A 2017-es kötet, amelyik a *Hermészkedő* címet viseli, egy kis részt mutathat csupán meg, szükségszerűen, abból a folyamatból, amit 1995 óta ezzel a szóval jelöltek Baróton, Gyergyószentmiklóson, Nagyváradon, Szovátán, Székelykeresztúron, Torockón, Setétpatakon és persze Kolozsváron. Oda kell gondolni melléje Orbán Gyöngyi tankönyveit és tanulmányköteteit, *Az irodalomtanítás örömeért* sorozatot és számos többszerzős tanulmánykötetet, amelyek ebből a műhelyből kerültek ki az elmúlt két évtized folyamán. Ha egyetlen mondatban kellene összefoglalnom azt, hogy miről szóltak és szólnak mindezek, akkor ennyit mondanék: az irodalomoktatás hermeneutikai szemléletű megalapozásáról. Ha pedig valaki kérdő tekintettel nézne vissza, hogy pontosítsam a „hermeneutikai” szó jelentését ebben a szókapcsolatban, akkor idáig egyszerűsíteniék: az irodalom dialóguselvű megközelítéséről szól mindez. Hiszen ténylegesen a dialóguselv áll az említett könyvek háttérében, és a 2017-es kötet is ennek az elvnek mutatja meg különböző szintű és értelmű megvalósulásait, akár régi és új egymást visszatükröző olvasatairól van szó, akár egyazon klasszikus történet különböző újrameséléseiről, akár képek, filmek, szövegek egymásra utaltságáról a befogadásban.

Annak a szemléletnek, amelyikről itt most csak írni tudok, mindig is a praxis volt a meghatározó erőssége. Azok a pillanatok, amikor megtörténik a szemlélet, és nem csak a róla való beszéd történik. A *Hermészkedő* című könyv ezt pontosan tudja, hiszen a 364 oldalnyi szöveg jelentős részét feladatsorok, gondolatébresztő kérdések és a tanári tervezés formális vagy informálisabb kísérőszövegei teszik ki. Ha valaki ötletekre vadászik, hogy miről beszélgetsen irodalomórán diákokkal, jó helyen keresgél: a *Hermészkedő* igé-nyes, végiggondolt feladatsorokat kínál. Mindez természetesen azoknak az összejöv-

...Baróton,
Gyergyószentmiklóson,
Nagyváradon, Szovátán,
Székelykeresztúron,
Torockón, Setétpatakon és
persze Kolozsváron.

Két összefüggő kulcsszó itt az elidőzés és elmélyülés.

teleknek a jellegéből is következik, amelyek a kötet szövegeit előhívták. Pieldner Judit így foglalja össze ezt a könyv 227. oldalán: a Hermészkedő „a középiskolások számára az irodalomról való gondolkodás útjait nyitja meg; az egyetemisták számára pedagógiai gyakorlatként is felfogható, hiszen ők szervezték a középiskolások tevékenységeit; a középiskolai

tanárok és egyetemi oktatók számára módszertani szempontból, az irodalomoktatásban érvényesített szemléletmód szempontjából nagyon tanulságos; és valamennyi résztvevő számára felejthetetlen közösségi élmény.” Ezt a közösséggé formálódást is megtapasztalhatjuk a kötetet végigolvasva, hiszen a kötet szövegeinek szerzői között egyaránt ott vannak a diákok, egyetemisták, középiskolai és egyetemi tanárok.

Képtelenség lenne egyenként venni sorra a kötet szövegeit, mert együtt jelentenek valami mást és többet annál, hogy volt 2016-ban egy Hermész tábor Setétpatakon, amelynek a teljes programját is dokumentálja a könyv, törzsanyaga pedig az ott elhangzott szövegekből áll össze. Térjünk vissza a praxishoz – mint kulcsszóhoz, és vegyük észre, hogy ez is több szinten működhet: Fóris-Ferenczi Rita például azoknak a középiskolások által írt szövegeknek az értékeléséhez nyújt szempontokat, amelyek a folyamatba való bekerülés küszöbét jelentik. Két összefüggő kulcsszó itt az elidőzés és elmélyülés. Egy másik időbe kerül át ebben a könyvben a diák, aki értelmezést ír egy irodalmi műről, de az az értékelő is, aki a diák által írt értelmezésre reflektál. Közös élmény, és közös elérendő cél a résztvevők számára ebbe a másfajta időbe való átkerülés.

Patek Mária vagy Kékesi-Keresztes Lujza számára, akik már több mint két évtizede mozognak otthonosan az ilyen jellegű irodalomórák másfajta idejében, a kötetben való megszólalás az összefoglalás, a szintézis lehetőségét nyújtja. Mindketten örömmel és hitelesen idézik fel a diákokkal való igazi interakciók pillanatait: amikor újra, pontosabbra kell fogalmazni egy kérdést, vagy amikor be lehet lépni egy vers zárójeles mondataiba, mert az elidőzés tapasztalata akkor igazán hiteles, ha a zárójelben is annyi időt tölthetünk, amennyi az ő saját ideje.

Emlékezetesek a még pályájuk első felében vagy derekán tartó tanárok, Nagy Anna és Szabó Katalin kísérletei azzal kapcsolatban, ahogyan egészen kortárs jelenségek tanórai legitimitását alapozzák meg. Nagy Anna a Babits-órák igazi értelmezői eseménnyé változtatásában Csepella Olivér képregényeitől a tudományos igénnyel összeállított, Petőfi Irodalmi Múzeum műhelyében készült Babits-fotóalbumig terjedő skálán mutatja meg annak lehetőségét, hogy a távoli, „hideg” költő emberi arcára, köznapi dilemmáira hogyan vetülhet fény az irodalomórán. Szabó Katalin örök irodalmi témák, így az átváltozás kérdéskörét tárgyalja egészen kortársi művek, így Szabó Róbert Csaba *Alakváltók* című regényének bevonásával. (Ebben az írásban hadd tegyem hozzá személyes emléként, hogy Szabó Róbert Csaba is izgalmas szövegekkel vett részt középiskolás diákként a Hermész táborokban – a regényéről szóló értelmezés egyfajta visszahurkolódó időspiál a Hermészkedők történetében.)

Pieldner Judit írása mutatja meg a kötetben azt, hogy mit jelent a művek és életművek közötti dialógus, amint különböző idősíkokon ível át: Babits Mihály és Nemes Nagy Ágnes költészete, értekezői munkássága úgy lépnek párbeszédbe, hogy a közelség és távolság skáláit többféleképpen zongorázzák végig. Szerkezetileg hasonló távolságokat fog át Gál László írása, amelyik a Babits-féle *Jónás könyve* és a bibliai Jónás-történet hasonlóságait és különbségeit leltározza fel.

Berszán István, Serestély Zalán vagy Borbély András írásai már a teória mezejében működnek inkább – általuk kerül egyensúlyba a kötetben az a fajta sokszínűség, amelyet Pieldner Judit összegzésében idéztem.

Több, mint száz oldalnyi anyagot tartalmaz a kötet függeléke, amelyik döntő módon billenti a praxis irányába a *Hermészkedő* tétjeit: A *Hermészkedő* feladatlapjainak 1997–2016 közötti archívuma olyan adatbank és kincsesbánya, amiből bárki szemérmetlenül meríthet irodalommal kapcsolatos tevékenységek során. Az Orbán Gyöngyi által kidolgozott feladatsoroktól azonban senki ne várjon instant megoldásokat – fontos, hogy az elidőző irodalomszemlélet keretében forduljon felénk az, aki régebbi és újabb irodalmi szövegekről beszélgetne diákjaival.

Patek Mária a *Hermészkedő* múltjáról, jelenéről, jövőjéről ír a könyvben, megállapítva: „Tagadhatatlan, hogy a *Hermészkedő* jelenleg változás előtt áll.” Saját válasza a kihívásra a mindenáron elvárt sikerorientáltság alternatívájaként a következő: „Mit tehet a tanár? Az biztos, hogy határozott egyéniségnek kell lennie, jól meghatározott értékrenddel. Önmagához és elveihez következetesnek, becsületesnek, de ugyanakkor mértéktartónak, elfogadónak is. Felelősséget kell vállalnia, amikor kimondja, hogy »bízatok bennem«” (66.) A dialógushelyzetből az következik, hogy a tanárnak nem csupán a diákot kell igazi partnernek tekintenie a párbeszéd során, hanem önmagával is szóba kell elegyednie. Saját kételyeivel, saját felismeréseivel, saját örömeivel. A *Hermészkedő* című könyv ilyen igazi beszélgetések dokumentumgyűjteménye.

Orbán Gyöngyi – Fóris-Ferenczi Rita – Bilibók Renáta (szerk.): *Hermészkedő*. Egyetemi Műhely Kiadó – Bolyai Társaság, Kolozsvár, 2017.)